

CLAUDE FARRÈRE VE JEAN SCHLICKLIN'İN GÖZÜNDEN BAĞIMSIZLIĞA DOĞRU GİDEN TÜRKİYE CUMHURİYETİ

THROUGH THE EYES OF CLAUDE FARRÈRE AND JEAN SCHLICKLIN
THE REPUBLIC OF TURKEY TOWARDS INDEPENDENCE

Ece YASSITEPE AYYILDIZ

Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Fransız Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, eyassitepe@ankara.edu.tr

Makale Bilgisi

Türü: Araştırma makalesi
Gönderildiği tarih: 25 Ağustos 2023
Kabul edildiği tarih: 1 Ekim 2023
Yayınlanma tarihi: 29 Ekim 2023

Article Info

Type: Research article
Date submitted: 25 August 2023
Date accepted: 1 October 2023
Date published: 29 October 2023

Anahtar Sözcükler

Claude Farrère; Jean Schlicklin;
Kurtuluş Savaşı; Mustafa Kemal;
Türkiye Cumhuriyeti

Keywords

Claude Farrère; Jean Schlicklin;
Turkish War of Independence;
Mustafa Kemal; Republic of Turkey

DOI

10.33171/dtcfjournal_29.10.2023.6

Öz

Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa'nın ilişkileri 1500 lü yıllara dayanmaktadır. Yüzyıllara dayanan bu ilişkide, XIX. yüzyıla gelindiğinde bir değişiklik gözlemlenir: Fransızlar artık Osmanlı'yı "oryantalist" bir gözle değerlendirmektedirler. Söz konusu bakış açısı da, Fransızlar'ın Anadolu'da başlayan yeni hareketi takip etmeleriyle değişikliğe uğrar: özellikle Fransız gazeteciler, Ankara'da 23 Nisan 1920'de temelleri atılan yeni bir meclisin, Milli Mücadele'nin ve Ankara Hükümeti'nin yakın takipçileri olmuştur. Mondros Mütarekesi'nden Kurtuluş Savaşı'na, Osmanlı'nın çöküşünden Cumhuriyet'in ilanına kadar geçen süreye pek çok Fransız gazeteci tanıklık etmiştir. Öyle ki, İstanbul Hükümeti'nden bağımsız bir çizgide ilerleyen Ankara Hükümeti ve Mustafa Kemal Atatürk'ün mücadelesi pek çok çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Le Petit Parisien gazetesi muhabiri Jean Schlicklin Mondros'tan Kurtuluş Savaşı mücadelesine giden yolda Yeni Türkiye'yi ve Mustafa Kemal ile tanışıklığını Angora, L'Aube de la Turquie nouvelle (1919-1922)¹ adlı eserinde okura aktarır. Kendisini bir Türk dostu olarak tanıtan ve Türkiye ile ilgili pek çok yazı kaleme alan Claude Farrère ise Turquie Recessité² eserinde hem Osmanlı'nın 1902-1922 yılları arasındaki değişim sürecini hem de Mustafa Kemal ile Adapazarı ve İzmit'te yaptığı görüşmeleri aktarmaktadır.

Çalışmamızda, adı geçen iki eserden yola çıkarak, 1918-1922 yılları arasında yayılan dört yıllık süreçte, Mondros Mütarekesi ile Sevr Antlaşması'nın imzalanması ile çöken Osmanlı İmparatorluğu ve bu antlaşmalara karşı yeni bir ülke kurma yolunda ilerleyen Mustafa Kemal ve Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması doğrultusunda bağımsız Türkiye'ye giden yol iki Fransız yazarın gözünden incelenecektir.

Abstract

The relations between the Ottoman Empire and France date back to the 1500s. In the 19th century, a change was observed in this centuries-old relation - the French now viewed the Ottoman Empire from an "orientalist" perspective, which also changed when the French followed the new movement that started in Anatolia: especially French journalists closely followed the new parliament established on April 23, 1920, in Ankara, the Turkish National Struggle and the Ankara Government. Many French journalists witnessed the period from the Armistice of Mudros to the Turkish War of Independence, from the fall of the Ottoman Empire to the proclamation of the Republic of Turkey - so much so that the Ankara Government, which was advancing in a very different and independent line from the Istanbul Government, and Mustafa Kemal Atatürk's struggle have been the subject of various studies. In his Angora, L'Aube de la Turquie nouvelle (1919-1922), Jean Schlicklin, a journalist at Le Petit Parisien, tells the reader about the new Turkey on her path to War of Independence starting from the Armistice of Mudros and his acquaintance with Mustafa Kemal. Claude Farrère, who identifies himself as a friend of Turkish people and has many articles on Turkey, writes about both the period of change the Ottoman Empire experienced between 1902-1922 and the meetings he had with Mustafa Kemal in Adapazarı and İzmit in his Turquie Recessité.

Based on the two works mentioned above and through the eyes of two French writers, our study will examine the Ottoman Empire, which collapsed following the signing of the Armistice of Mudros and the Treaty of Sèvres, and Mustafa Kemal, who, despite these treaties, moved forward to found an independent country, and also Turkey's path to independence after the victory of War of Independence, especially in a period of four-year between 1928 and 1922.

¹ Ankara, Yeni Türkiye'nin Şafağında (1919-1922).

² Dirilen Türkiye.

“İtilaf devletleri İstanbul’a girdiği gün, aynı zamanda tercihlerini de yaptıkları gündü: İstanbul Hükümeti’ni gerçek anlamda ele geçirdikten sonra, başka bir Hükümetin oluşumuna vesile oldular. Böylece, Ankara’da Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Türk ruhunun kalbinde doğdu. Bu meclis, İzmir’de Yunanların karaya çıkışı, Küçük Asya’nın istila edilişi, İstanbul’da yapılan tutuklamalar, Malta’ya gönderilen sürgünler ve Sevr Antlaşması gibi uzun şiddetli kışkırtmaların bir meyvesidir” (Schlicklin, XIII).

Giriş

Tarihsel olarak bakıldığında, 23 Nisan 1920’de Ankara’da açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi ve bu meclisin aldığı kararlar Ankara’nın İstanbul Hükümeti’nden çok farklı bir çizgide ilerlediğini ve tam bağımsızlığını göstermektedir. Ankara Hükümeti, Sevr Antlaşması’nı ve Mondros Mütarekesi’ni reddetmiş, aynı zamanda 1921 yılında yapılan Londra Konferansı’nda Osmanlı’dan bağımsız olarak kendi sözcüsü Bekir Sami Bey’i görevlendirmiş, böylece Ankara Hükümeti İstanbul Hükümeti’nden farklı bir düşüncede olduğunu dünyaya ilan etmiştir. 10 Ağustos 1920 tarihinde imzalanan Sevr Antlaşması’nda Fransızlar, Osmanlı topraklarında yapılan paylaşımın doğru olmadığını düşünerek gelecekte Anadolu’nun sahibi olarak gördükleri Ankara Hükümeti ile bir antlaşma imzalamaya karar verirler. İtilaf devletlerinin zorla uygulatmak istedikleri Sevr’e hiç uymamakla beraber, Fransa İtilaf devletlerinden ayrı olarak 20 Ekim 1921 tarihinde Ankara Hükümeti ile Ankara Antlaşması’nı imzalamıştır³. Bu durum, Fransız gazetecilerin Ankara’ya alaka göstermelerine de vesile olur. Ankara Antlaşması kapsamında Fransızlara verilen *“Kilikya ve Bağdat demiryolunun büyük bir bölümü (Çobanbey’den Nusaybin’e kadar olan bölüm)”* (Ankara Antlaşması, 2021, s. 42) Ankara Hükümeti’ne, bir diğer deyişle geleceğin Türkiye Cumhuriyeti’ne verilerek Türkiye’nin güney sınırı çizilmiş olur. Fransa Cumhuriyeti’nin Suriye’deki Yüksek Komiseri General Gouraud, Ankara Antlaşması’na dair şu sözleri söylemektedir: *“Bu Antlaşma ile Birinci François’un, Fransız Devrimi’nin ve Napolyon’un politikaları olan, Fransa’nın geleneksel Doğu politikasına yeniden dönmüş olduk”* (Ankara Antlaşması, 2021, s. 13).

³ Ankara Antlaşması’nın hazırlık sürecine dair detaylı bilgi içiniz bkz. Yavuz, B. (1992). 1921 Tarihli Türk-Fransız Anlaşması’nın Hazırlık Aşamaları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 8, 273-308.

Çalışmamızda incelediğimiz Schlicklin ve Farrère'in eserlerindeki en önemli ortak özelliklerden birisi, 1922 yılında kaleme alınmış olmalarıdır. Bir diğer önemli unsur da her iki yazarın yeni kurulmakta olan Türkiye'nin tanınırlığına yaptıkları katkıdır. “Zira yeni Meclis ve Mustafa Kemal Türkiye’si Fransa’da nispeten az tanınmaktaydı” (Akyüz, 1981, s. 271). 1922 yılının Eylül ayı Kurtuluş Savaşı'nın bitişi ve Anadolu'nun düşman işgalinden kurtuluşunun simgesi olarak kabul edilir. 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir’de başlayan ve Batı Anadolu’ya yayılan Yunan işgali, Batılı anlamda ifade edildiği şekliyle Türk-Yunan savaşı 9 Eylül 1922’de İzmir’in kurtuluşu ile son bulmuştur. Bu andan itibaren, Anadolu’da harici düşmanlarla savaşma dönemi bitmiştir, ancak ülke içinde farklı bir dönemin başladığı da aşikârdır. Artık başkentin İstanbul değil, Ankara olacağı, başka bir yönetim sisteminin kabul edilerek yeni bir ülke kurulacağından bahsedilmektedir. Dünyada artık Farrère’in bahsettiği gibi “Hasta Adam Osmanlı” imgesi değil, Cumhuriyet rejimiyle yönetilen bağımsız bir Türkiye imajı hâkim gelecektir.

Claude Farrère, *Turquie Ressuscitée* adlı eserinde dört yüz yıl önce Kanuni Sultan Süleyman ve Fransa Kralı I. François'nın kurduğu eski Türk-Fransız dostluğuna vurgu yapar. Aynı zamanda Mustafa Kemal ile İzmit’te yapacağı görüşme öncesi yeni Türkiye ile imzalanan Ankara Antlaşması’na yer vererek, Fransa’nın Türkiye ile antlaşma yapan ilk ülke olduğunun altını çizmektedir. Farrère’e göre, bu antlaşmanın en önemli hususlarından birisi, Fransa’nın Türkiye ile bu antlaşmayı imzalarken, Ankara Hükümeti’ni Türkiye’nin gelecekteki sahibi olarak görmesidir. Schlicklin ise yazdığı önsözde hem 1919-1922 yılları arasında mücadele eden Türkiye Büyük Millet Meclisi ve halkın mücadelesinden hem de Batı’nın Doğu’yu tanımadan aldığı yanlış kararlardan bahseder ve Osmanlı’nın iç işlerine dair bilgisini paylaşır: “Sarayın, harem, Fener’in⁴, Hürriyet ve İtilaf Fırkası çevrelerinin [...] bütün entrikalarını biliriz” (Schlicklin, 1922, önsöz, s. IX).⁵ Aynı zamanda, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin üç yıl boyunca Batılı güçler tarafından isyancı bir hareket olarak değerlendirildiğini belirtir; ancak Ankara Hükümeti’nin artık Milletler Cemiyeti’nde yer alması gerektiğini vurgular (Schlicklin, 1922, önsöz, s. VIII). Tıpkı Farrère gibi, Schlicklin de Ankara Antlaşması’na göndermede bulunur. İtilaf devletleri yeni Türkiye’ye yaklaşımlarını birebir ele alırken, Fransızların düşüncesinden bahseder: “[...] Fransa kendi yolunu seçti: Türkiye ile barış yapmak istedi [...] Franklin-Bouillon

⁴ Fener Rum Patrikhanesi (Çev. Notu).

⁵ Çalışmadaki çeviriler aksi belirtilmediği sürece makale yazarı tarafından yapılmıştır.

20 Ekim’de Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey ile Ankara Antlaşması’nı imzaladı” (Schlicklin, 1922, s. 223-224).

Dolayısıyla, Türkiye’de yaşanan bu değişim pek çok ülkedeki siyasetçi ve gazetecinin ilgisini çektiği gibi Fransızların da merak odağı haline gelmiştir. Türkiye-Fransa arasındaki tarihsel dostluğun bir sonucu olarak dönemin gazetecilerinin davet edilmeleri ve gazetecilerin Ankara Hükümeti ile Kurtuluş Savaşı’na dair gözlemlerini, izlenimlerini anbean kaleme almaları kaçınılmazdır. Ele aldığımız her iki yazarın da belli görevler nedeniyle Türkiye’de buldukları görülür. *Le Petit Parisien* adlı gazetenin muhabiri Jean Schlicklin ve bir askerî gemiyle Osmanlı’yı farklı tarihlerde ziyarete gelen asker ve gazeteci Claude Farrère Osmanlı İmparatorluğu’nun değişim sürecine tanıklık etmişlerdir. Claude Farrère ülkesine döndüğünde gördüklerini, yaşadıklarını ve deneyimlediklerini *Le Gaulois*, *L’Echo de Paris*, *Le Figaro* gibi Fransız gazetelerinde yayınlamıştır (Saygı, 2014, s. 90).

Osmanlı’nın Son Dönemi

Schlicklin *Angora, L’Aube de la Turquie nouvelle* adlı eserini 1922 yılında farklı tarihlerde kaleme almıştır: Ankara Mart-Haziran 1922 ile Paris Temmuz-Eylül 1922. Schlicklin, eserin önsözünde süreci özetlerken, Batılı devletlere dair bir özeleştiri yapar: Mondros ve Yunanların İzmir’i işgali ile başlayan 1919 yılından 1922 yılına kadar geçen süreçte, Anadolu’daki bağımsızlığa kadar, üç yıl boyunca Batı’nın uyguladığı yanlış politikaları eleştirir. Eserinde yeni Türkiye’yi, millî birlik ve beraberlik konusunu ve azınlıkların haklarının korunmasını, Batı ve Türkiye, Doğu ve Türkiye olmak üzere beş ana başlıkta ele almaktadır. Farrère ise eserini, Mayıs 1922’den Haziran 1922’ye kadar geçen sürede tamamlar.

Her iki yazar da eserine başlamadan önce Mustafa Kemal’e ve zaferine dair bir tespitte bulunur. Farrère, *Turquie Ressuscitée* adlı eserin giriş sayfasında şu cümleleri yazar: “Bu sayfalar, 1922 yılında Mustafa Kemal’in Anadolu’daki zaferinden sekiz ya da on hafta önce yazılmıştır” (Farrère, 1930, Giriş). Bu cümle ile Farrère, Anadolu’daki zaferin altını çizer; nitekim Mustafa Kemal ile görüşmesini ele alacağımız bölümde, Farrère Mustafa Kemal’in savaşı kazanacağından emindir. Schlicklin ise Mustafa Kemal ile kurduğu yakın ilişki ve tarihî olayları göz önünde bulundurarak “Ekselansları Gazi Mustafa Kemal Paşa’ya, Çankaya Köşkü’nde çorak ovaya bakan terasta geçirilen vaktin anısına [...]” (Schlicklin, 1922, Giriş) ithafında bulunarak başlar. Schlicklin bir önsöz yazıp, ülkedeki durumu ve değişimi ele alırken, Farrère herhangi bir önsöz yazmaz ve kitabın ilk bölümünde Osmanlı’yı daha önce ziyaret etmesini konu edinir.

Schlicklin eserine iki büyük tarihi olayla başlar: “Mondros Ateşkes Antlaşması ve İzmir’de Yunanlar” başlıklı bölümlerde Mondros’un maddelerini tek tek yazar, bu maddelerin üstünde durur ve Küçük Asya’yı Yunanların istila etmesini kendilerince bu ateşkese dayanarak gerekçelendirdiklerini dile getirir. Bu istilanın bahanesi de Mondros’un yedinci maddesidir.⁶ Bu madde gerekçesiyle 15 Mayıs 1919 saat 7.30’da Averoff ve Limnos gemilerinin İzmir limanına demir attığını yazmaktadır. İşgalin hiçbir şekilde Osmanlı’ya bildirilmemesi ve Türklerin hiçbir direniş göstermemesi de Schlicklin’in bahsettiği bir diğer husustur: Yunanların Türk kadınlarından peçelerini açmalarını istemeleri, Müslümanları feslerini çıkarmaya zorlamaları ve Türklerin öldürülme korkusuyla itiraz edememeleri işgalin gerçek yüzünü ortaya koymaktadır. Schlicklin Yunan işgalinin, İtilaf devletleri tarafından teşvik edildiğini belirterek, Mondros Mütarekesi ile İzmir’in işgali arasında bir bağlantı kurarak tarihsel bir facianın nasıl ortaya çıktığını gösterir.

Sekiz bölüm ve bir ek bölümden oluşan *Turquie Recessité* adlı kitabında Farrère, kronolojik bir anlatı izler. Mevcut yolculuğunu ve daha önceki ziyaretlerini anlatarak *Marsilya* adını verdiği birinci bölüme başlar. 1902 yılında gelip iki yıl kaldığı Türkiye’yi 1904 yılından beri ilk defa ziyaret edeceğinden bahseder. 30 Mayıs 1922’de Marsilya’dan bineceği yolcu vapuru *Tadla*’nın kendisini yirmi yıl sonra Türkiye’ye götürmesini anlatır. Geçmişte kaldığı iki yıllık süre dışında, 6 Ekim 1911 tarihinde Suriye’ye giderken İstanbul’dan geçmesi gerekmiş ve burada çok sevdiği İstanbul’u görmüştür. Farrère, bu ziyaretleri sırasında, Türklere bakış açısının değiştiğini de belirtir. İstanbul’u ve Türkiye’yi ilk ziyaretinde Türkleri hemen sevemediğini, hatta bu sevginin oluşması için uzun bir zaman gerektiğini dile getirir. Daha önceki ziyaretinde kendisini filhelen olarak tanımlar (Farrère, 1930, s. 11). Bunun sebebi de XIX. yüzyılda Avrupa’da ortaya çıkan milliyetçilik akımı ve bu akımın Yunanlara mal edilmesiyle beraber ortaya çıkan filhelenizm düşüncesidir. Ancak Farrère ne zaman ki Türkiye’de yaşamaya başlar o zaman Türklere olan sevgisi pekişir: “Farrère, Millî Mücadele sürecinde yazıları ve konferanslarıyla Türklerin dürüstlükleri üzerinde durmuş, Türklerin, kendilerini anlatamamaları dolayısıyla sürekli iftiralara maruz kaldıklarına değinmişti” (Özüçetin ve Yurt, 2020, s. 411). Farrère Türkiye’de yaşayan farklı toplulukların bir arada yaşamasını kabullenmiştir. Kendi tabiriyle, Siyah insan ve Beyaz insan gibi fiziksel özellikten ziyade ahlaki olarak birbirinden farklı olan Osmanlı ile Levantenler arasındaki nüansı anlamak için

⁶ 7. madde ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bkz. <https://ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2016/11/7-Mondros.pdf>

zamana ihtiyacı olduğunu, Doğu'daki hayatın kendisine bu farkı zamanla öğrettiğini, böylece Türkler'e dair fikrinin değiştiğini dile getirir (Farrère, 1930, s. 12).

Yunan hayranlığım çok geçmeden eski bir anı olarak kaldı; ve yavaş yavaş yerini, barbar ve vahşi gibi görünen, ancak gerçekte çok nazik, çok dürüst, çok samimi ve düşündüğümüzden çok daha medeni olan bu Türk halkına hızla derinleşen, hızla ayrıcalıklı bir sevgi aldı (Farrère, 1930, s. 12).

Bununla birlikte hem Farrère hem de Loti'ye ajan unvanı atfedilir. Oryantalizm üzerine pek çok çalışması olan sosyolog Yücel Bulut bu konudan yüksek lisans tezinde bahseder: *“Genellikle duygusal bir bakış açısıyla ele alındığı için, her iki şahıs da ya Türk dostu kimliği öne çıkarılarak övülmüş ve olaylar hakkında derinlemesine incelemeler bulunulmamış ya da emperyalizmin dost olamayacağı anlayışından kalkarak ajan olarak görülüp mahkûm edilmişler”* (1993, s. 7). Farrère eserine başlar başlamaz Osmanlı'nın çöküşünden bahsetmez; aksine Abdülhamid dönemini anlatır ve bu dönemden övgüyle söz eder; aynı zamanda Jön Türkler'e dair bir eleştiride bulunur: 1914-1918 yılları arasında süren savaşa Osmanlı Padişahı'nın girmek istemediğini, ancak Jön Türklerin savaşa katılma arzusunu belirterek savaşın tek suçlusunun Jön Türkler olduğunu ifade eder (Farrère, 1930, s. 16). Tarihsel anlatılara dayanan Farrère, 1902'den 1922'ye kadar geçen yirmi yıllık sürede hem kendi değişen hislerini hem de ülkenin durumunu detaylı bir şekilde çizmeye çalışır. Osmanlı'nın yüzyıllar boyunca egemen olduğu topraklara artık sahip olamadığını görerek üzüntüsünü dile getirir: *“Eski Osmanlı Bütün Avrupa'ya, Afrika'ya, Asya'ya, Tesalya'ya, Epir'e, Makedonya'ya, Trakya'ya, Bosna'ya, Hersek'e, Doğu Rumeli'ye, Trablusgarp'a, Sirenayka'ya ve Suriye'ye ve Filistin'e ve Mezopotamya'ya, her iki Arap ülkesine ve Mısır Hıdivliği'ne, ve unuttuğum, Kıbrıs'a, Rodos'a, Girit'e ve bütün takımadalara yayılmıştı”* (Farrère, 1930, s. 13-14). Ancak, Osmanlı'nın artık eski zenginliğine sahip olamadığını gören Farrère, Mayıs 1922 tarihinde vardığı Osmanlı topraklarına bakarak endişesini dile getirir: *“Anadolu istila edildi ve İstanbul işgal edildi. Ankara tek sağlam kalan yer-ancak ne kadar süre boyunca?”* (Farrère, 1930, s. 18-19). Farrère'in bu sorusunun altında, Batı Anadolu'ya İngilizlerin desteğiyle hakimiyet kurmuş Yunanların ilerlemesi ve Ankara'yı ele geçirmesine dair duyduğu düşünce yatmaktadır. Kitabın ilk sayfalarından itibaren yaşadığı düşünsel ve duygusal dönüşüm, Mustafa Kemal ile görüşmesinden sonra bambaşka bir hal alacak; Osmanlı ve Yeni Türkiye arasındaki farklılıkları, bağımsızlığına düşkün olan Türk halkını daha da yakından tanıma fırsatı bulacaktır.

Farrère, 1918 yılında Mareşal Franchet d'Espérey'nin *muzaffer* orduları tarafından işgal edilen İstanbul'u tek bir kurşun atmadan ele geçirmesinden ve İngiliz Amiral Carden'in 1915'te Çanakkale'de feci bir şekilde başarısız olduğundan bahseder (Farrère, 1930, s. 68). Bu farklılığı ele almasının sebebi, İngilizlerin bu başarısızlığına rağmen 1918 yılında, bir İngiliz generalinin İstanbul'un işgali esnasında başkomutan olmasıdır. Farrère 1922 yılına geldiğinde ki özellikle Hicri takvimde de 1340 yılına denk geldiğini vurgulayarak İstanbul'un işgalini ele alır: “İstanbul sadece işgal edilmiş değil, aynı zamanda malul ve yaşlı bir şehirdir. Ancak her şeye rağmen derin ve nazik güzelliğinden, şunu söylemem gerekir, nostaljik oluşundan hiçbir şey eksilmemiştir” (Farrère, 1930, s. 89).

Turquie Recessitée eserinde yer alan en uzun bölüm “Hasta Adamın Başucunda” başlıklı bölümdür. Yazar, Osmanlı'nın kuruluşundan çöküşüne kadar geçen süreyi siyasal, sosyal ve kültürel bakımdan değerlendirir. Daha da önemlisi Mondros'tan 1922 yılının haziran ayına kadar, bir diğer deyişle kendi yazısını noktalandığı zamana kadarki sürece bizzat tanıklık ederek birtakım görüşmeler gerçekleştirir. Aynı zamanda, tarihsel detaylar da verir: Osmanlı İmparatorluğu'nda şehzadeler arasındaki kardeş katli ve padişahın nasıl başa geldiğini anlatır. Babadan oğula değil de saltanat kanı taşıyan en büyük çocuğun tahta geçeceğini belirtir. Detaylı ve titiz bir şekilde kaleme alınan bu bölümde Farrère, Padişah Osman'dan Vahdettin'e kadar geçen süreyi ele alır (Farrère, 1930, s. 50). Padişahı sadece başkent İstanbul'un padişahı değil, aynı zamanda İslam bölgesinin dörtte üçü olan Mısır'da, Filistin'de, Mezopotamya'da ve yetmiş beş milyon Hindu Müslümana (Farrère, 1930, s. 54) hitap eden bir halife olarak anlatır; hatta Vatikan'daki papanın Müslüman hali olarak tanımlar. Özetle, her ne kadar iki yüz kırk milyon Müslüman'a hitap etse de bir imparator ve Müslümanların din adamı olan Vahdettin'in İngilizler tarafından sarayında kalmaya mahkûm edildiğine işaret eder (Farrère, 1930, s. 54-55). Farrère, bu ziyareti esnasında VI. Mehmed Reşad Vahdettin tarafından özel olarak davet edilmiştir. Vahdettin ile yaptığı görüşmede, babası Abdülmecid tarafından saraya davet edilen Lamartine ve Vahdettin'in kendi padişahlığı döneminde bizzat misafir ettiği Pierre Loti'nin sağlığı hakkında konuştuklarını belirtir (1930, s. 56-57).

Son padişah ile olan konuşmalarını anlatırken, tanıklık ettiği Osmanlı'yı ve özellikle Abdülhamid ve babası Abdülmecid'in yönetiminde olduğu dönemlerdeki Osmanlı'yı okurun gözünde canlandırmak ister. Farrère'in amacı, Batı'nın görmek istediği “Kızıl Sultan” ın aslında acımasız bir despot olmadığını ve çok az insanın kendisini tanıdığını, ancak Türkiye'de bile çok fazla insanın kendisini tanımadığını

belirtmektir: “Abdülhamid’de inkâr edemeyeceğiniz bir şey varsa o da, Balkan açgözlülüğü ve Batılı iştahın ortasında, atalarından kendisine miras kalan tüm Osmanlı mirasını nasıl koruyacağını bilmesidir” (Farrère, 1930, s. 51). Buna ilave olarak, Farrère, kültürel anlamda zengin olan Osmanlı’ya da göndermede bulunur. Sultan Abdülaziz döneminde Çamlıca Sarayı’nda yer alan Corot, Delacroix, Manet ve Renoir koleksiyonlarına; Sultan Abdülaziz’in iki büyük portresine göndermede bulunur. Aynı zamanda sarayın çinileri hayranlık uyandırıcı derecede çekicidir (Farrère, 1930, s. 65). Ancak küçük sultan dediği kişiyle yaptığı görüşme esnasında kendisine şu sözler söylenir: “Kütahya’daki çiniler on yıl önce yapıldı, ancak Yunan istilasıyla beraber, eski fabrikadan eser kalmadı. Nerede kaldı medeniyet?” (Farrère, 1930, s. 66).

Buna ilave olarak, Abdülhamid döneminde Türkiye’nin politik durumunu ele alır: İmparatorluğun bağımsızlığını ve Abdülhamid’in büyük bir kişi olduğunu vurgulaması da Osmanlı’ya duyduğu hayranlığa işaret etmektedir. Ancak, 1922 yılında Osmanlı artık yok olmuştur ve başkent İstanbul İngiliz ordularının işgali altındadır. 16 Mart 1920’de İngilizlerin İstanbul’u işgal etmesinden sonra Osmanlı’nın bağımsızlığını resmen kaybetmesi Türk halkının kalbini yaraladığı gibi (Farrère, 1930, s. 53) bir Türk dostu olarak Farrère’i de etkilemiştir. Farrère’in amacı, Osmanlı’nın yüzyıllar boyunca ne kadar görkemli bir İmparatorluk olduğunu ancak artık bu geleneklerin ve İmparatorluğun devam edemediğini yaşanan tarihi olaylarla birlikte anlatmaktır. Bir diğer deyişle, Farrère’in bildiği ve anlattığı eski Osmanlı çoktan yok olmuştur (Farrère, 1930, s. 18).

Farrère, bu bölümde sadece saltanata dair bilgiler vermez; aynı zamanda İstanbul’da geçirdiği zamanı detaylı bir şekilde ele alır. 18 Haziran 1922 tarihini, hicri takvimde 22 Şevval 1340 olduğunu da belirterek, İstanbul’a geleli on üç gün olduğuna işaret eder. Yeni Sokak’taki bir konakta oturur. Farrère kendisini bir ziyaretçi gibi değil de, kasabalı bir mukimin Paris’te yürüyüş yapmasına benzetir (Farrère, 1930, s. 94). On üç gün boyunca mahalle mahalle bütün şehri gezdiğini, Fransa’nın çıkarına karşı hiçbir diplomatik sırrı ifşa etmediğini söyler. Farrère’in yaptığı bu açıklama onun Türkiye’ye geri dönüşünü de açıklayıcı niteliktedir: bir devlet görevlisi, bir diplomat olarak görev yapmaktadır. Farklı ülkelerden gelen diplomatik temsilcilerle Türk-Yunan savaşı⁷ üzerine görüş alışverişinde bulunur. Farrère Uzakdoğu’nun en güçlü ülkesinin büyükelçisi ile yaptığı görüşmeyi ifşa etme

⁷ Sözü edilen aslında Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi’dir.

cesaretini bulduğunu söyler ve konuşmayı aktarır (Farrère, 1930, s. 48). Bu konuşmada Ankara Hükümeti'ne değinir. Türk-Yunan savaşı üzerine Uzakdoğu'dan gelen Büyükelçi ile Farrère görüş paylaşımında bulunurlar; Büyükelçi, Farrère'e bu konu hakkında soru sorduktan sonra bu soru kendisine de sorulmuşçasına yanıtlar: *"Bayım kanaatimce bu olay dünyanın en basit olayı: Yunanlar Anadolu'yu istila etti; Türkler de bu istilacılara karşı savaşıyor ve kasabaları ile tarlalarını koruyor. Bir tarafta saldırı; diğer tarafta ise meşru müdafaa [...]"* (Farrère, 1930, s. 48). Uzakdoğulu Büyükelçi ile Anadolu'daki Yunan istilasına dair yaptığı çok az diplomatik olan konuşmasına dayanarak bu bölümü bitirir.

Schlicklin, işgalin gerekçelerini açıkladığı bölümden sonraki bölümde, yeni Türkiye'nin doğuşu ve Misak-ı Milli 'den bahseder. 28 Ocak 1920 tarihinde İstanbul'da Meclis-i Mebûsan'da kabul edilen Misak-ı Millînin bütün maddelerini tek tek yazar (Schlicklin, 1922, s. 13). Henüz Ankara'da bir meclis kurulmasa da Mustafa Kemal Anadolu'dadır ve Misak-ı Millînin ilk ana hatları Erzurum Kongresi'nde çizilmiştir. Schlicklin'e göre, Mustafa Kemal Paşa Anadolu'yu geri almayı çoktan kafasına koymuştur (Schlicklin, 1922, s. 18). Mustafa Kemal'in arkadaşları da onunla aynı ideali paylaşırlar ve bu sebeple Mustafa Kemal'in bulunduğu yere doğru yola koyulurlar:

Mustafa Kemal'in Anadolu seyahatinden önce Mayıs 1919'da Yunanlar İzmir'e gelmiş ve istila için harekete geçmişlerdir. Kısa zamanda Türk ordusunun hepsini toplamadan sağlam bir müdafaa yaratamayacağını anlayan Rauf Bey Ankara'da Fuad Paşa'ya katılarak Mustafa Kemal'le buluşmak için Amasya'ya doğru yol almıştır (Schlicklin, 1922, s. 19).

Böylece, Anadolu'nun her yerinden gelen örgütlenme, Milli Mücadele'nin de şekil almasına vesile olmaktadır: *"Ege Denizi'nden Kafkasya'ya kadar bütün ülkede komiteler oluşturulmuştur. Erzurum'da bir ulusal savunma grubu Ermenistan'da Doğu vilayetleri toplantısını engellemek için bir araya geldi; İzmir bölgesinde Yunan işgaline karşı direnmek için çaba sarf edildi"* (Schlicklin, 1922, s. 19). Misak-ı Milli sınırları içinde kabul edilen vatanın dört bir köşesinden düşmana karşı atılan her adım Schlicklin'in de ilgisini çeker ve bunu Türk ruhu ile ulusal bağımsızlık çizgisinde birleştirir. Bir yandan Mustafa Kemal'in öngörüsü, Amasya, Erzurum ve Sivas'ta yapılan kongreler ve burada alınan yeni kararlar, bir yandan da halkın düşmanlara karşı verdiği mücadele ve İtilaf devletlerinin Anadolu halkının içyapısını bilmeden bu savaşa atılarak mağlup düşmesini ele alır. Çalkantılı bir döneme dair tanıklığını bir

tarihçi gibi değerlendirir: “Özetle Misak-ı Milli’nin tarihi budur işte, aynı zamanda ulusalcıların hareketinin başladığı tarih de denebilir” (Schlicklin, 1922, s. 23).

Schlicklin, Farrère’den farklı olarak, Büyük Taarruz öncesi savaflara da değinir. Aralık 1920’de gerçekleşen Birinci İnönü Savaşı ve Mart-Nisan 1921 yılında gerçekleşen İkinci İnönü Savaşı ile birlikte Yunan ordularının geriye çekilmesinden itibaren savaşı tüm detayları ile verir. Yine birkaç ay sonra Sakarya Meydan Muharebesi ile zafer kazanan ulusalcıların Yunan işgaline karşı verdiği mücadelenin altını çizer. 23 Nisan 1920’de kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin yeni Türkiye’nin resmî belgesini oluşturduğunu ve artık padişahın değil, halkın kendi kaderini tayin edebildiği bir mutlak efendi olduğunu da vurgular (Schlicklin, 1922, s. 44).

Mustafa Kemal ve Bağımsız Türkiye

Schlicklin *Angora* kitabının beşinci bölümünde Mustafa Kemal’in doğum yeri ve tarihinden, okuduğu okullara kadar detaylı bir bilgi verir. Askerliğine, sürgün edilmesine ve Çanakkale’deki görevine kadar yer aldığı önemli dönüm noktalarından bahseder. Aynı zamanda onun Türkiye ve Dünya tarihindeki önemine de değinir:

Mustafa Kemal Paşa, Yeni Türkiye’nin canlı bir görüntüsüdür. Halk ve ordu tarafından aşırı sevilen biri. Büyük Millet Meclisi’nde ve Hükümet’te onun politik görüşünü tam olarak beğenmeyen karşıtları bile, ona saygı duyuyor ve hayranlık duyuyor [...] Sadece Yeni Türkiye’nin kıymetli hamisi değil, aynı zamanda kendisi hiç kuşkusuz zamanımıza damga vurmuş şahsiyetlerden birisidir (Schlicklin, 1922, s. 50).

Schlicklin, “Türk Halkının Arasında” başlıklı bölümünde, seyahatine İnebolu’dan başladığını dile getirir. İnebolu halkına dair izlenimlerinden bahseder; Türk halkının gencinden yaşlısına kadar ne kadar mücadeleciler olduklarını anlatır: “kollarında bir silah taşıyan, annelerinin arkasında küçük adımlar atan çıplak ayaklar paçavra kıyafetlerin içinde küçükleri ve büyük omuzlarında sandıklar taşıyan kamburu çıkmış yaşlıları gördüm” (Schlicklin, 1922, s. 86).

“Özgür Türkler Arasında” adlı altıncı bölüm Farrère’in Mustafa Kemal ile İzmit’te buluşmasını anlattığı bölümdür. Misak-ı Milli sınırları içinde yer alan Türkiye’nin tam bağımsızlık ve özgürlüğünü isteyen Mustafa Kemal’in yanında olan Türk halkını anlatır. 18 Haziran 1922 tarihinde Farrère, İstanbul’u Anadolu’ya gitmek üzere terk eder. Buna karşın, İstanbul’u işgal eden İngilizler, hiç kimsenin Anadolu’ya gitmesine izin vermemektedir (Farrère, 1930, s. 101) : “Kendilerini milliyetçi olarak adlandıran,

benim ise oldukça sade bir şekilde Özgür olarak adlandırmak istediğim, Avrupa'nın Kemalist olarak adlandırdığı bağımsız Türkler'e, Anadolu'ya" (Farrère, 1930, 101).

Farrère, Özgür Türkler'i Ankara'da ziyaret etmek istediğini, ancak İstanbul'dan uzak olduğunu ve ulaşımın kolay olmadığını vurgular. Mustafa Kemal'i göremeyeceğine ve bu bağımsızlık savaşına tanıklık edemeyeceğine dair endişe duyar: "Eğer gerçekten bağımsız Türkleri, Ankara Türkler'ini görmeseydim, Türkiye'yi görmüş olacak mıydım?" (Farrère, 1930, s. 102). Yunanların demir yoluna zarar vermeleri yüzünden İstanbul-Ankara arasında demir yoluyla ulaşım olmaması ve İnebolu'daki ve Adapazarı'ndaki yolların karışık olması nedeniyle İzmit'e kadar vapurla giderek ordularını teftiş etmek isteyen Mustafa Kemal ile bir buluşma ayarlar. Askeri bir araç kendisini alıp Mustafa Kemal'in bulunduğu küçük konağa, İzmit'e götürür. Altmış yıl önce Abdülaziz tarafından av köşkü olarak yapılmış konakta Mustafa Kemal ile buluşurlar: "Biri bana doğru geldi, elimi sıktı: Gazi Mustafa Kemal Paşa, Mareşal ve Başkomutan... Modern dile dönüştürelim: Anadolu'da bir ilk" (Farrère, 1930, s. 105). Farrère, uzun yıllar sonra İzmit'e giden ilk Fransız olarak anlatır kendini. Özgür Türkler'i ilk gördüğünde ilk yaklaşımı onları İstanbul halkıyla özdeşleştirmek olmuştur: "Aman Tanrım, Özgür Türkler de öteki Türkler gibi yardımsever! Ankara ve İstanbul tek yürek, tek ruh. Ankara bunu gösterir; İstanbul ise bunu sıklıkla saklar. Her zaman değil gerçi: İstanbul'a vardığım gün, İstanbul kıpır kıpır neşesini gösterme cesareti gösterdi" (Farrère, 1930, s. 104). Neticede, bu görüşme, Türk-Fransız ilişkileri açısından düşünüldüğünde de olumlu sonuçlar doğurmuştur. Farrère, Mustafa Kemal ile tanışmasından o kadar etkilenmiştir ki Fransızların ilk liderlerinden biri olarak kabul ettiği, Sezar'a karşı direniş gösteren Galyalı Vercingetorix ile Mustafa Kemal arasında bir bağlantı kurma yoluna gitmiştir: "Tarih, ülkesini kurtaran büyük adamları, bunun gibi, hatta diriltlenleri hesaba katar. Bu büyük macerayı deneyenler ölümsüzlükle taçlandırılır: Vercingetorix bunun bir örneğidir. Galyalı kahraman gibi, Türk kahraman da her şeyin kaybedildiği zannedilen bir anda araya girdi" (1930, s. 106). Sevr Antlaşması'ndan sonra Türkiye'nin bittiğine inandığına ancak Mustafa Kemal'in başında olduğundan beri Türkiye'nin canlandığına ve bu canlılığı yok etmeye Lloyd George'un ne enerjisi ne de kaynaklarının yeteceğine inandığını söylemektedir. Dönemin önemli gazetelerinden "Anadolu'da Yenigün" Farrère ve Mustafa Kemal'in ilk tanışıklığını konu edinir. Burada, Farrère'in bir padişahın huzurunda olduğunu varsayarak ilk karşılaşmalarında yaşadığı heyecan yazılmaktadır:

Claude Farrère Mustafa Kemal Paşa ile karşılaştığında aşırı heyecanlanmış, bir an için kendisini kaybederek uzun süre konuşamamış, Mustafa Kemal Paşa'ya olan saygısını elleriyle, vücudunun hareketleriyle ifade etmeye çalışmıştı. Sendeleyerek yere diz çökmüş, kendiliğinden gelmediğini, siyasal bir görevle gönderildiğini söylemişti. Mustafa Kemal Paşa da bir yandan kendisini saygıyla yerden kaldırmaya çalışmakla beraber, kolonya serpererek rahatlatmaya çalışmıştı (Anadolu Yenigün Gazetesi'nden akt. Özel, 2004, s. 155).

Farrère, bir Osmanlı hayranı olarak ve bir önceki bölümde bahsettiği son Osmanlı padişahlarına dayanarak Mustafa Kemal'in Osmanlı padişahları çizgisinden ayrılmamasına dair Mustafa Kemal'e telkinde bulunur; ancak Mustafa Kemal'in izlediği yol ve bağımsızlık hedefi Farrère'in bakış açısından tamamen farklıdır. Batı'nın Doğu'ya olan oryantalist bakışının izlerinin devam ettiğini bu ifadelerde görmek mümkündür. Claude Farrère heyecanı geçer geçmez Mustafa Kemal Paşa'ya özetle şunları söylemiştir:

Ekselans senin yaptıkların, Padişah ve eski rejim aleyhinde yaptıkların korkarım ki senin gibi büyük bir adamı muvaffakiyetsizliğe sevk eder. Seni seven bir adam sıfatıyla rica ederim, bunları yapma. Bu takdirde bütün dünya nazarında büyük olacak ve büyük kalacaksın. Türkleri ve seni seven bir adam sıfatıyla senden bunu rica ediyorum (Anadolu Yenigün Gazetesi'nden akt. Özel, 2004, s. 156).

Mustafa Kemal'in buna yanıtı ise Farrère'in yukarıdaki söyleminin içinde yatan anlayışın kendi bakışından ne kadar farklı olduğunu göstermektedir. Mustafa Kemal yanıtında mevcut rejimden farklı bir yol izleyeceğinin altını çizmektedir: “[...] Sizin bana söylediklerinizi esasen kafanızın içinde yeri olmayan ve affınızı rica ederek söylüyorum ki benim kafamdakilerini anlamaktan çok uzak bulunduğunuzu anlatır tarzda size yakışmayan, sizin vasıflarınızla mütenasip görünmeyen sözlerin kaili olmanız beni size karşı ne vaziyet alacağım da mütehayyir kıldı” (Anadolu Yenigün Gazetesi'nden akt. Özel, 2004, s. 156). Farrère, gazetede belirtilen bu habere göre, Mustafa Kemal'in tavrını net bir şekilde anlamış ve onu Padişahlardan farklı bir yere oturtmuştur. Nitekim bu tavrını kendi satırlarında da dile getirir: “İlk kez, Türkiye'nin geçmişinden beri bir Türk, çağdaş Avrupa'nın en yeni uygulamalarını bilinçli bir şekilde takip ederek hiçbir şüpheye yer bırakmadan halkın önünde siyasi bir konuşma yapacaktır” (1930, s. 120) diyerek Mustafa Kemal'in çizgisinin Batı tarzında ilerlediğini ve Doğu toplumlarında yer alan halkın biat kültürünü terk ettiğini

göstermektedir: “*Clémenceau, Poincaré, Lloyd George gibi... Bizde bu işler çok olağandır. Ancak, burada, Padişahların ülkesinde bu görülmedik, işitilmedik bir devrim!*” (Farrère, 1930, s. 120). Farrère’in Mustafa Kemal’e duyduğu hayranlık Mustafa Kemal’in savaştaki iradesi ile azmini de ihtiva etmektedir. Yirmi bir gün süren Sakarya Meydan Muharebesi süresince Mustafa Kemal’in sadece altı gün uyduğunu, bu uykunun da en uzununun beş saat olduğunu ve bunun da tıpkı konuşma gibi Anadolu’da bir ilk olduğunu her seferinde vurgulamaktadır (Farrère, 1930, s. 107-108). Hem savaşta hem siyasette hem de kişilik olarak Mustafa Kemal’i her türlü ele almaya çalışır. Farrère’e göre Mustafa Kemal’in başarısının sırrı diğer devlet adamlarına benzememesidir:

Adını sayabileceğim pek çok Devlet adamının aksine, Mustafa Kemal sözlerimi not ediyor, dinliyor, uzun uzun düşünüyor, çok az cevap veriyor [...] Mustafa Kemal önerilerimi not ediyor, biraz düşünüyor ve beni bugün, yarın, kısacası kaldığım süre boyunca öğle yemeğine, akşam yemeğine ve çaya davet ediyor... (Farrère, 1930, s. 108-109).

Farrère, aynı zamanda Mustafa Kemal’in Fransızcasını çok beğendiğini dile getirir: “*Açıkça, sakince, büyüleyici bir nezaketle ve Milletvekillerimizin dahi bilmediği ve gazetecilerimizin kullanmayı unuttukları bir Fransızca ile bana aktarıldı*” (Farrère, 1930, s. 109). Bunun yanı sıra, Farrère, Mustafa Kemal ile buluşmasına dair her detayı paylaşır, kendisine ikram edilen yiyeceklerden, Mustafa Kemal’in sofrasında bulunan generaller, sekreterler, gazeteciler, subaylar, şehrin ileri gelenlerinden bahseder: “*Uzun bir masanın etrafında oldukça sade bir şekilde ve Türk usulüyle servis edilmiş olan İran çayı ve limonlu sorbe*” (Farrère, 1930, s. 118). Mustafa Kemal ile sohbet edebilme imkânından bahseder; “*Mustafa Kemal kaçmıyor ve isteyen her kimse zaman fark etmeksizin kendisiyle görüşebilir*” (Farrère, 1930, s. 119).

Mustafa Kemal, İzmit’te halka sesleneceği zaman, Farrère’e yaverini göndererek bu konuşmayı Türkçe yapacağını ve yaverin kendisi için çeviri yapacağını belirtir. Bu ince düşüncesinden dolayı, Mustafa Kemal’e duyduğu hayranlık gitgide artmaktadır. Farrère’in tespitine göre yirmi bin insan Mustafa Kemal’i dinlemeye alana gelir. Daha da önemlisi, Mustafa Kemal’in halkla konuşması çok güzel bir şey ama daha da güzeli halkın onu dinlemesidir (Farrère, 1930, s. 121). Farrère, Mustafa Kemal’in halka yaptığı konuşmayı “*abartısız ve akıcı*” (1930, s. 121) bulduğunu dile getirir. Mustafa

Kemal'in halkıyla açık konuştuğunu vurgular.⁸ İzmit'ten sonra Farrère, Mustafa Kemal ile Adapazarı'na gider. İzmit halkının olduğu gibi Sapançalıların da Mustafa Kemal'e şükranlarını ilettiğini anlatır. Farrère ve Mustafa Kemal Adapazarı'nda Türk ordusu üzerine konuşmaktadır. Kurtuluş Savaşı'nın başlamasına ve kazanılmasına çok az bir zaman kala, Mustafa Kemal'in ordusundan bu kadar emin olması, Yunanların ise mağlup olacağından şüphe duymaması Farrère'in Mustafa Kemal hakkındaki görüşlerini daha da ileriye götürür. Savaşı kazanacağından emin ancak yine de tedbirli bir Mustafa Kemal portresi çizer Farrère bizlere:

-Ordunuz, Mareşalim?

-Göreceksiniz. Ordumdan çok memnunum. Özellikle de çok genç olduğu için: her şeyi yeniden parça parça yapmam gerekti. Bakın, geçen yıl, Sakarya'da, henüz yeni kurulmuş birliklere komuta ettim. Zor bir zaferdi. Bugün ise, ordum var.

-Peki, Yunan ordusu?

-Çok fazla asker kaçağı. Durumdan memnun olmayan çok fazla insan var. Ve çok fazla siyaset.

-Peki, Başkomutan Hacıanesti?

-Onu çok az tanıyorum. Ancak, ordusu ona hiç güvenmiyor. [...]
(Farrère, 1930, s. 128).

Başlarda kendisini Yunan sevdalısı olarak adlandıran Farrère, henüz İngilizlerle iş birliği bozulmamış Yunanistan'ı da eleştirir (Farrère, 1930, s. 102). Lloyd George ve birincil uşağı olarak tanımladığı Kral Konstantin'in bu bağımsız Türklere karşı üst üste başarısız olduklarını vurgularken, Farrère, özel bir not düşerek dipnotta durumu açıklar: *"Bu yazı, Anadolu'daki İngilizler ile Yunanların birlikteliğinin bitişinden üç ay önce yazılmıştır"* (Farrère, 1930, s. 102). Farrère'in bu açıklamasının nedeni, henüz zafere ulaşmamış, hatta henüz başlamamış Kurtuluş Savaşı öncesinde dahi Yunanların başarısız olacakları ortadayken, Yunanların ısrarla İngilizlere güvenip savaşa girmeleri, aynı zamanda Yunanların Türkler tarafından ciddi bir yenilgiye uğratılacaklarını öngörmesidir.

⁸ Konuşmanın içeriğine dair daha fazla bilgi için ve Mustafa Kemal'in konuşması için Sabahattin Özel'in makalesine bakılabilir. Özel, S. (2004). Atatürk'ün Büyük Taarruz Öncesinde Adapazarı-İzmit Gezisi (12-24 Haziran 1922). *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 5, 145-175.

Mustafa Kemal, Farrère ile yaptığı konuşmada Yunanistan içindeki çatışmalardan bahseder. Farrère savaşın ne kadar süreceğine dair Mustafa Kemal'e bir soru sorar ve Mustafa Kemal *"Düşünüleden daha az!"* (1930, s. 129) diyerek düşüncesini ifade eder. Böylece Mustafa Kemal'in savaşı kazanmadaki kararlılığı da vurgulanır. Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında Mustafa Kemal ile halk dayanışmasının rolünü belirtir; Yunanlar ise ödeneklerini tüketmiştir ve Mustafa Kemal'e göre en büyük destekçileri İngilizlerin de Yunanlara artık destek olmayacaklarını düşünmektedir. Nitekim bu düşüncesi savaş zamanı doğrulanacaktır. Farrère Uzakdoğulu Büyükelçi ile yaptığı konuşmayı Mustafa Kemal'e aktarır. Mustafa Kemal de büyükelçi ile aynı görüşü paylaşır: *"Büyükelçi bundan daha haklı olamazdı ve görüşüne tamamen katılıyorum. [...] Biz ne istiyoruz? Türkiye'mizi ve başka bir şey değil. Türkiye'mizin tamamı, ama sadece bizim Türkiye'miz... Ve barış, hem de hemen!"* (Farrère, 1930, s. 131). Mustafa Kemal'in barış vurgusunu yaptığı bu cümlesinin altına Farrère bir dipnot düşer: *"Tekrar edelim, bu konuşma, 19 Haziran 1922'de yapılmıştır. Mustafa Kemal Paşa 26 Ağustos'ta saldırmaya ve kazanmaya karar verdi. Afyon Kara Hisar'daki ölümlerin sorumlusu sadece Lloyd George'dur"* (Farrère, 1930, s. 131).

Farrère'in Türklere dair son düşünceleri ise Türklerin her koşulda Fransızları sevmesidir. Aynı zamanda Mustafa Kemal'in ordusunu Birinci Dünya Savaşı'ndakilere benzetir; aralarında bir bağlantı kurar ve Milliyetçi ordunun, kendi tabiriyle Kemalist ordunun gücünü vurgular: *"Bir gün bu adamların karşı konulamaz saldırılarına maruz kalacak askerlere acıyorum"* der ve dipnotta kendi söylediğini haklı çıkarır, bu dipnot Farrère'in Türkiye ziyareti bittiğinde kitap basılmadan önce eklenmiştir: *"altmış sekiz gün sonra, çökmekte olan Yunan hatları bu öngörüğü haklı çıkarıyor"* (Farrère, 1930, s. 133). Mustafa Kemal'e dair Osmanlı'nın ve İngilizler'in görüşünü de dile getirir: *"Muzaffer Mustafa Kemal Paşa, ancak İstanbul Hükümeti'nin, Ankara'da özgür Türklerin meclisine sıklıkla karşı çıkmaya çalışan İngiliz Hükümeti'nin gözünde yasalara uymayan bir isyancı: ölüme mahkûm edilmiş"* (Farrère, 1930, s. 137).

Farrère, İstanbul'a giderken son düşüncelerini kaleme alır. Henüz savaş başlamadan Sirkeci Garı'ndan trene binerek Avrupa'ya doğru yol alır ve İstanbul'a veda eder. Eserini yine Mustafa Kemal'e ve zaferine duyduğu hayranlıkla noktalar. Dönüş treninde, İstanbul'da profesörlük mesleğini icra eden bir Amerikalı ile birlikte Türkiye'nin durumunu konuşurlar. Aynı zamanda Amerikalı profesör, Farrère'e

Mustafa Kemal'i tanıyıp tanımadığını sorar. Eserin başlığına verdiği "Dirilen Türkiye" ismini bu konuşmada belirtir:

"Mustafa Kemal ülkesini diriltti, öyle değil mi?

-Ben de öyle düşünüyorum. Büyük adam, ya sizce?

-Büyük adam. Onun sayesinde, yakında büyük bir devlet kurulacak"

(Farrère,1930, s. 144).

Schlicklin, kendisinden birkaç ay önce Türkiye'yi ve Mustafa Kemal'i ziyaret eden Claude Farrère'e de göndermede bulunur, onun Türk ordusu ile ilgili söylediklerini alıntılar (Schlicklin, 1922, s. 116). Burada yaptığı alıntı hem Farrère'e verdiği önemi göstermekte hem de kendisinden önce, Kurtuluş Savaşı öncesi bir Fransız'ın Türk topraklarını ziyaret ederek bu ziyarete ilişkin bir eser kaleme almasını takdir etmektir. Schlicklin ise Mustafa Kemal ile Çankaya Köşkü'nde 1921 yılında görüşmesini aktarır. Çankaya'ya dair ilk izlenimlerini paylaşır:

Güneşli bir ilkbahar sabahı bir otomobil beni Ankara'dan Çankaya'ya götürdü. Çankaya bir köşkün yamacında, dağ evlerine yakın, bahçelerin, meyve bahçelerinin ve üzüm bağlarının arasında bir yerdedir. Mustafa Kemal'in Ankara'da bulunduğu dönemlerde kaldığı bu ev, yamaca bakar. [...] Zamanımızın hiçbir Devlet adamının konutuna benzemeyen bu evin kurulumunun her detayını titizce betimlemek için sabırsızlanıyorum (Schlicklin, 1922, s. 52).

Daha sonra, Çankaya Köşkü'nü en küçük ayrıntısına kadar tasvir eder. Bekleme salonundan yemek salonuna kadar olan bütün eve dair ayrıntıları verir: koltuklar, biblolar, vazolar, her eşyanın düzenini ve uyumunu titiz bir şekilde, gözümüzde canlandırırçasına anlatmaya çalışır. Salonda yer alan iki tabloyu ele alır, bunlardan biri adaletsizlik üzerine, diğeri ise savaş üzerinedir. Her iki tablonun şeridinde birbirini takip eden yazılar bulunmaktadır: "*Haksızlığın topları, gülleleri ve kaleleri vardır*" (Schlicklin, 1922, s. 53). Aynı tablonun bir alt şeridinde yazılı olan sözler şunlardır: "*Adaletin bükülmez bir kolu ve eğilmez bir alnu vardır*" (Schlicklin, 1922, s. 53). İkinci tablonun ilk şeridinde, "*Düşman vatanın kalbine saldırdı. Onu savunmak için biri ayağa kalkacak mı?*" (Schlicklin, 1922, s. 53) sorusu yer alır. İkinci tablonun diğer şeridinde ise şu satırlar göze çarpar: "*Eğer düşman vatanın kalbine saldırırsa, biri onu kurtarmak için ayağa kalkacaktır*" (Schlicklin, 1922, s. 53). Farrère'in Mustafa Kemal'i Vercingetorix'e benzetmesi gibi, Schlicklin Mustafa Kemal'in çalışma odası ve XV. Louis'nin odası arasında benzerlik kurmaktadır. Schlicklin, eve dair bu kadar detay vermesinin sebebini de Mustafa Kemal'in çalışma

disiplini ile açıklar: “İşte Mustafa Kemal Paşa’nın Ankara’dayken çalıştığı atmosferin tablosu” (Schlicklin, 1922, s. 54).

Türk Zaferi’nden bahsettiği bölümde, İngilizler ve Yunanların iş birliğinden bahseder. Meclisin İnönü Zaferi’nden sonra bir barış konferansı beklemesinin anlamsızlığını ele alır; ona göre savaş hala devam etmektedir. Ankara’dan Fransa’ya dönüşünde bu konuda Fransızları ikiye bölünmüş olarak bulur. Bir kısmı, “*Türkler neden saldırmıyorlar? Türklerin diplomasi yoluyla hiçbir şey elde edemeyeceklerini öğrenmeleri lazım*” (Schlicklin, 1922, s. 62) derken, diğer taraf ise Türklerin güçsüz olduğunu ve savaşı kazanamayacaklarını iddia etmektedir. Ancak Schlicklin, Türk ordusunu gördüğünü ve ordunun güçlü olduğunu belirtir. Sadece ordunun değil, Türk halkının da kadın, erkek, çocuk demeden bu savaşa katıldığını ve böylesi bir milli dayanışmaya daha önce hiç rastlamadığını söyler (Schlicklin, 1922, s. 83). Bu dayanışmaya istinaden, Fransızların koloni dönemine de bir göndermede bulunarak Türk halkının asla köleleştirilemeyeceğini vurgular (Schlicklin, 1922, s. 88).

26 Ağustos 1922 tarihinde, Yunanların Afyonkarahisar’ı terk etmek zorunda kaldıklarını belirtir. Bu bölge, onların direnişinin merkezi ve İzmir’den gelen demiryolu kavşağının birleşme noktasıdır (Schlicklin, 1922, s. 66). Savaştan beş gün sonra, Yunanlar Eskişehir’i ve Bilecik’i kaybetmiştir; böylece Bursa yollarının Türklere açıldığını ve daha sonra Türkler’in Dumlupınar, Uşak ve İzmir’e doğru yol aldıklarını belirtir.

Schlicklin, “Ankara ve İstanbul” adını verdiği bölümde Türkiye’nin gelecekteki durumunu ele alır: “*Bugünün Türkiye’si artık 1918 yılının Türkiye’si olmayacaktır ve bu değişimin büyük sorumluları da İtilaf devletleridir*” (Schlicklin, 1922, s. 69). Aynı zamanda, ülkedeki birlik ve beraberlik ruhuna gönderme yaparak İtilaf devletleri artık ne Sevr’i ne de Mondros’u dayatabileceklerini iddia eder: “*Barış Konferansı esnasında, Türk Millî Devrimi arkasında bütün bir milleti çok kısa bir zamanda bir araya getirdi*” (Schlicklin, 1922, s. 71).

Schlicklin I.Dünya Savaşı’ndan bağımsızlık mücadelesinin verildiği yıllara dair Türkiye’nin durumunu anlatır. Ona göre Türkiye’de yaşayan farklı halkların verdiği birlik mücadelesi Türkiye’yi özgür ve homojen bir hale getirecektir (Schlicklin, 1922, s. 80). Schlicklin, Yeni Türkiye’nin geleceğine dair umutludur. Savaşı milli birlik ve beraberlik ruhuyla, dayanışmayla kazanan bir milletin geleceğinin aydınlık olduğunu belirtir: “*Yarının Türkiye’si bağımsız ve özgür bir vatan aşkıyla yetişmiş ve beslenmiş bir yerdir*” (Schlicklin, 1922, s. 90).

Sadece Türkiye'nin savaşta olmasına değil, aynı zamanda değişen sosyal, kültürel yapısına da göndermede bulunur. Yeni Başkent olacak Ankara'nın tarihçesinden bahseder. Tarih boyunca önemli medeniyetlerin yer aldığı Ankara Yeni Türkiye'nin başkenti olacaktır (Schlicklin, 1922, 103). Ankara'ya dair görüşlerini ele aldıktan sonra Büyük Millet Meclisi'ne girişini ve esinlenmelerini kaleme alır. *"Halkın kaderinin hazırlandığı ortam işte bu"* (Schlicklin, 1922, 103) diyerek meclisin önemine vurgu yapar, burada alınan kararların öneminin altını çizer. Böylece, Yeni Türkiye'nin oluşumundaki önemli bir adıma da yer vermiş olur.

Sonuç

Farrère eserinin sonunda kendi dönüşümünü ve yeni Türkiye'ye, yeni Türkiye'nin lideri Mustafa Kemal'e duyduğu hayranlığını da okurun dikkatini çekecek kadar belli etmiştir. Nitekim *"Claude Farrère'e göre, büyük Türk kahramanı Mustafa Kemal "her şeyin kaybedilmiş gibi görüldüğü bir anda" işe el koymuştu: öyle ki Sevr'le öldüğünü zannettiği Türkiye, Mustafa Kemal'in başa geçtiği andan itibaren, üstelik güçlü bir şekilde yaşıyordu"* (akt. Yavuz, 1996, s. 447). Başlangıçta Yunan hayranı olan Farrère, daha sonra Osmanlı'ya ve padişahlara hayranlık duymuş; Mustafa Kemal ile tanıştıktan sonra ise bu ilgi ve merak yerini çağdaş, modern ve bağımsız Türkiye'ye bırakmıştır. Schlicklin ise, eserin en başında Mondros Mütarekesi ve İzmir yangınından bahsederek İtilaf devletleri ve Yunanların haksızlığına Önsöz'den itibaren eserin sonuna kadar değinmiştir. Türk halkının savaştaki özverisini ortaya koymuş, yeni Türkiye olmadan geçirdiği önceki süreçleri, yaptığı antlaşmaları ve sonunda hakkıyla kazandığı bağımsızlığı göstermiştir. İtilaf devletlerinin hiçe saydığı, hatta yok olacağından emin oldukları Osmanlı'dan yeni bir ülke doğacağını düşünmemiş olmalarını ve Anadolu coğrafyasını tanımamalarını eleştirmiş; aynı zamanda Türk-Yunan savaşı olarak görülen bu savaşın basit bir savaş olmadığını ve arkasında İngilizlerin olduğunu açıkça belirtmiştir.

Her iki yazarın eserinde de henüz Cumhuriyet'in ilanı ele alınmamış olsa da, Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919 tarihinde Anadolu'ya doğru hareketi, Kurtuluş Savaşı'ndaki başarısı, öngörüsü, Türk halkının birlik ve beraberlik ruhunun ve İtilaf devletleri bu mücadeleyi görerek artık bağımsız bir Türkiye olacağını kabul etmeleri her iki yazar tarafından vurgulanmıştır. Böylece I. Dünya Savaşı'nın İtilaf devletleri artık Yeni Türkiye'yi tanıyacak, barış antlaşmasını imzalayacak ve onu bir sömürge gibi değil, bağımsız bir devlet olarak kabul edeceklerdir. Mustafa Kemal'in, silah

arkadaşlarının ve Türk halkının azmi ve başarısı sayesinde elde edilen Cumhuriyet'imiz bugün yüzüncü yılını kutlamaktadır.

Kaynakça

Akyüz, T. (1981). Lausanne Konferansı Başlarken Fransız Kamuoyu. *Bellekten*, 45(177), 257-286.

Ankara Antlaşması, L'accord d'angora, 1921-2021. (2021). Çankaya Belediyesi, Tek Esin Vakfı, Vekam ve Fransız Kültür Merkezi Ortak Yayını (Sergi Kataloğu), Ankara. Erişim tarihi: 03.08.2023, <https://tekesin.org.tr/ankara-antlasmasi/>

Bulut, Y. (1993). "Türk Dostları": Pierre Loti ve Claude Farrère. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Farrère, C. (1930). *Turquie Ressuscitée*. Paris: Editions Des Cahiers Libres.

Özel, S. (2004). Atatürk'ün Büyük Taarruz Öncesinde Adapazarı-İzmit Gezisi (12-24 Haziran 1922). *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 5, 145-175.

Schlicklin, J. (1922). *Angora, L'Aube de la Turquie nouvelle (1919-1922)*. Paris: Berger-Levrault Editeurs.

Özüçetin, Y. ve Yurt, A. (2020). Claude Farrère'in 1922 Tarihli Ziyareti Bağlamında Türk Dostluğu. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 80, 407-417.

Saygı, T. (2014). Millî Mücadele'de Atatürk İle Claude Farrère'in İzmit'i Ziyareti. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 79-92.

Yavuz, B. (1996). Fransız Gözüyle Atatürk Devrimi Üzerine Genel Değerlendirmeler. *Bellekten*, 60, 443-464.

Yavuz, B. (1992). 1921 Tarihli Türk-Fransız Anlaşması'nın Hazırlık Aşamaları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 8, 273-308.

<https://ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2016/11/7-Mondros.pdf> 14.08.2023.

Summary

In the context of French-Turkish relations, it is known that the interactions between two nations date back to the 16th century. In this relationship based on centuries, in the XIXth century, a change was observed: the French now evaluate the Ottoman Empire with an "orientalist" eye. The evolution in diplomatic and commercial relations over time made necessary intercultural interaction and possible the efforts of cultures to get to know each other. And also this point of "orientalist" view changes as the consequence of the French follow the new movement that started in Anatolia: especially French journalists had been close followers of a New Parliament that established on April 23, 1920 in Ankara, the National Struggle and the Ankara Government. Various French journalists had witnessed the period

from the Armistice of Mudros to the Turkish War of Independence, from the fall and dissolution of the Ottoman Empire to the proclamation of the Republic of Turkey. As a result of these relations, the battle of the Ankara Government and Mustafa Kemal Atatürk, had been the subject of various studies.

Jean Schlicklin, a journalist of the French newspaper *Le Petit Parisien*, narrates the reader about the path of New Turkey from the Armistice of Mondros to the Turkish War of Independence and his personal acquaintance with Mustafa Kemal o in his work *Angora, L'Aube de la Turquie nouvelle* (1919-1922). Moreover, in his *Turquie Ressuscitée*, Claude Farrère, who identifies himself as a friend of Turkey and Turkish people writes many articles about Turkey, narrates both the changing period of the Ottoman Empire between 1902-1922 and the meetings he had with Mustafa Kemal in Adapazarı and Izmit. Jean Schlicklin and Claude Farrère are not only a writer, but also journalists witnessed the National Struggle, the Ankara Government and Turkish War of Independence: by their works these two French intellectuals enlighten the history of the society, and the war experience. Firstly, in this article is examined the historical, political, and cultural mentions of the Jean Schlicklin and Claude Farrère. For the determination of the main framework of this study, are basically expressed characteristics of Turkish National Struggle and the ambition for an independent Turkey by the eyes of the French sources above-mentioned. In this perspective, the XX.th century is defined as a transition period by the Jean Schlicklin in his work *Angora, L'Aube de la Turquie nouvelle* (1919-1922), on the other hand in his *Turquie Ressuscitée*, Claude Farrère underlines the character of Mustafa Kemal as a founder of new independent Turkey. Besides their testimony-centered works, both as a writer and a kind of thinker, Schlicklin and Farrère analyze the straight and problematic relationships between old and new, traditional and modern.

Secondly, in this article is discussed mostly these relations, it is aimed to present an analysis of all the emotions and various aspects of the Ankara Government and Turkish War of Independence. Therefore, it is first all necessary to examine the links between country, people, politics, and history, in other words, the two French writer's views about Turkish Struggle are very significant in key concepts, such as "independence". For these reasons, the "Turkish Struggle" or "the path through the independence" are interpreted as a concept not only as a title in which they describe the politics and history, but also as the hope for a better future, and in a sense as the decisive crossroads which determines the relationship between the tradition and the modern. Therefore, it is important as an academic and cultural publication that observes the current events and reports the developments regarding the Republic of Turkey: as a matter of fact, Jean Schlicklin's work *Angora, L'Aube de la Turquie nouvelle* (1919-1922), and *Turquie Ressuscitée* of Claude Farrère are not only the titles or short summaries, but also through long and detailed notifications. It is also important that Mustafa Kemal's speech is translated and published in a right way. For this reason, it is seen that the publication has an important role in Italy and Europe of that era.

As a consequence, it can be said that the witness of the two French writers, is one of the most important examples for the history of Recognition of the Republic of Turkey in World" and to determine the portrait that the publication gave about Turkey. This big curiosity about the Turks and Turkey in the early XXth century gave birth to many literary, cultural, and artistic works.